

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ในการดำเนินชีวิตของมนุษย์ มีองค์ประกอบสำคัญหลายประการ เข้ามาเกี่ยวข้อง องค์ประกอบเหล่านั้นได้เข้ามากระทบต่อร่างกาย และจิตใจของมนุษย์ ทำให้มีการเปลี่ยนแปลง อยู่ตลอดเวลา เพื่อปรับตัวให้เข้ากับสถานการณ์ได้อย่างเหมาะสม มนุษย์จึงต้องมีการเรียนรู้ ในศาสตร์ต่าง ๆ เพื่อนำมาพัฒนาวิถีแห่งการดำเนินชีวิตของตนต่อไป

ศิลปะ เป็นศาสตร์ที่มีความแตกต่างกับศาสตร์อื่น ๆ ศิลปะ คือการแสดงให้เห็นถึง อารมณ์เร้นลับชนิดหนึ่ง ซึ่งบังคับให้มนุษย์ทำศิลปะขึ้น¹ ตามพจนานุกรมของราชบัณฑิตยสถาน ให้คำแปลไว้ว่า

“ฝีมือ ฝีมือการช่าง การแสดงออกมาให้ปรากฏขึ้นได้อย่างงดงามน่าพิงชม และเกิด อารมณ์สะเทือนใจ”

ศิลปะเท่านั้นที่จะทำให้มนุษย์เป็นพี่น้องกัน ศิลปะเท่านั้นที่ไม่มีขอบเขตของเชื้อชาติ ไม่มีการแก่งแย่งแข่งขันกันในผลประโยชน์ ศิลปะเป็นสื่อสำคัญที่จะยกระดับจิตใจของเราให้อยู่ ในอาณาจักรที่สูงส่ง และให้ความหวังในอนาคตอันเป็นอุดมคติแก่เรา²

ดนตรีไทย เป็นศิลปะแขนงหนึ่ง ซึ่งมีการสืบทอดมาเป็นระยะเวลาที่ยาวนาน จาก บรรพบุรุษและได้วิวัฒนาการพร้อมกับการดำเนินชีวิตของมนุษย์จนกลายเป็น วัฒนธรรมอย่างหนึ่ง ในสังคมไทย ดนตรีเป็นภาษาหนึ่งของมนุษย์ ชาติใดก็ตามที่มีภาษาพูด ภาษาเขียนเป็นของตัวเอง ก็มักจะต้องมีดนตรีเป็นของตัวเองด้วย เพราะดนตรีและเพลงร้องเป็นส่วนหนึ่งที่พัฒนามาพร้อม ๆ

¹พระยาอนุมานราชชน, “รวมเรื่องศิลปะและการบันเทิง” หน้า 91.

²เรื่องเดียวกัน , หน้า 91-92 .

กับภาษาพูด³ แบบแผนด้านวิชาการดนตรีนั้น แต่ละชาติ แต่ละภาษาจะมีความแตกต่างกันไปตามลักษณะของเผ่าพันธุ์ หรือกลุ่มชนทางสังคมของชาตินั้นๆ สำหรับชนชาติไทยมีแบบแผนด้านวิชาการดนตรีที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะ มีการสร้างสรรค์และพัฒนาโดยผู้ที่มีความรู้ และมีความสามารถในวิชาการดนตรีไทย

ศิลปิน เป็นผู้หนึ่งที่มีบทบาทสำคัญมาก เป็นผู้อนุรักษ์ผลงานที่มีคุณค่า และถ่ายทอดวิชาการทางดนตรีไทยให้แก่ศิษยานุศิษย์ ด้วยความทรงจำเป็นพื้นฐาน ระบบการเรียนการสอนของดนตรีไทยนั้น วิธีการถ่ายทอดจะเป็นการบอกด้วยปากเปล่า หรือที่เรียกว่า “มุขปาฐะ” (Oral Tradition) เป็นการถ่ายทอดจากผู้ถ่ายทอด (ครู) ถึงผู้รับการถ่ายทอด (ลูกศิษย์) โดยผู้รับการถ่ายทอดต้องเป็นผู้มีความจำดีเลิศ รวมทั้งต้องหมั่นฝึกฝนอย่างสม่ำเสมอ เพื่อให้เกิดความชำนาญในเครื่องดนตรีนั้นๆ

ในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ ดนตรีไทยมีความเจริญรุ่งเรืองและมีความชัดเจนมากในช่วงรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจนถึงสมัยปัจจุบัน นักดนตรีไทยที่มีความสามารถ จะได้รับการอุปการะจากเจ้านายชั้นสูง โดยการเข้าไปเป็นนักดนตรีประจำวงของวังต่าง ๆ แต่ละวังก็จะหาครูผู้ฝึกสอนที่มีความชำนาญทางด้านดนตรีไทยมาถ่ายทอดความรู้แก่นักดนตรี และจะนำวงดนตรีมาประชันกันระหว่างวังของเจ้านายอยู่เสมอ นับว่าเป็นการพัฒนาดนตรีไทยให้มีคุณภาพและบทบาทสำคัญยิ่งขึ้น เมื่อนักดนตรีมีความดีความชอบก็จะได้รับพระราชทานรางวัลบ้าง หรือได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์ตามความสามารถของแต่ละคน ทำให้เกิดสายสกุลทางดนตรีไทยต่อมาอีกมากมายหลายสาย

สำนักดนตรีเสนาะดุริยางค์ เป็นสำนักที่มีชื่อเสียงในวงการดนตรีไทย สำนักหนึ่งโดยมีพระยาเสนาะดุริยางค์ (แช่ม สุนทรวาทีน)⁴ เป็นต้นราก (Founder) และเป็นครูฝึกอบรมสั่งสอนวิชาการด้านดนตรีให้กับลูกศิษย์ พระยาเสนาะฯ เป็นนักดนตรีที่มีฝีมือเป็นที่ยอมรับ มีความสามารถทั้งทางเครื่องและทางขับร้อง นักดนตรีที่เป็นศิษย์ของท่านมีหลายคน เช่น ครูเทียบ คงลายทอง ครูพริ้ง ดนตรีรส ครูมิ ทรัพย์เย็น ครูสอน วงฆ้อง ครูเชื้อ นักร้อง ครูแสวง โสภา เป็นต้น นักดนตรีทุกคนได้ศึกษาเล่าเรียนวิชาการดนตรี จนมีฝีมือเป็นเยี่ยม มีความสามารถในการบรรเลงประกวดแข่งขันจนมีชื่อเสียงโด่งดังไปทั่ว

³ พูนพิศ อมาตยกุล, “ดนตรีวิจักษณ์” กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์สยามสมัย, 2529 หน้า 1.

⁴ พระยาเสนาะดุริยางค์ (แช่ม สุนทรวาทีน) เจ้ากรมปีพาทย์หลวงในสมัยรัชกาลที่ 5.

ครูสอน วงษ์มิ่ง เป็นลูกศิษย์คนหนึ่งของพระยาเสนาะดุริยางค์ (แช่ม สุนทรวาทีน) ท่านเป็นศิลปินที่มีความรู้และความสามารถโดยเฉพาะในด้านเครื่องเป่าพาทย์ ครูสอนเป็นผู้ที่ได้รับการยกย่องในวงการดนตรีไทยทั้งในสมัยที่ท่านมีชีวิตอยู่ แม้แต่สิ้นชีวิตไปแล้ววงการดนตรีไทยก็ยังคงให้การยอมรับและกล่าวถึงโดยตลอด ท่านเป็นผู้ที่มีจรรยาบรรณของศิลปินที่ดีและเป็นตัวอย่างที่ดีแก่ลูกศิษย์ ความรู้ความสามารถของท่านนั้นจะได้ศึกษาต่อไปในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้

ในด้านผลงานคีตนิพนธ์ของครูสอน วงษ์มิ่ง นั้น เพลงเดี่ยวทางฆ้องวงใหญ่ นับว่ามีความวิจิตรบรรจงจนเป็นที่ยอมรับกันในวงการดนตรีไทย ผลงานส่วนหนึ่งของท่าน ได้รับการถ่ายทอดจากพระยาเสนาะดุริยางค์ (แช่ม สุนทรวาทีน) และอีกส่วนหนึ่งท่านได้คิดประดิษฐ์ทำนองทางเดี่ยวฆ้องวงใหญ่ขึ้นมาใหม่ ในแต่ละบทเพลงจะมีลีลาการบรรเลงที่แตกต่างกันออกไป ดังที่ผู้วิจัยได้นำบทเพลงมาวิเคราะห์นี้ คือ เดี่ยวฆ้องวงใหญ่เพลงทะเลแย ซึ่งเป็นผลงานที่ครูสอนได้รับการถ่ายทอดจากท่านพระยาเสนาะ ฯ เป็นเพลงที่มีลักษณะการบรรเลงแบบพื้น ๆ เรียบง่าย ไม่โลดโผนนัก จัดอยู่ในเพลงประเภทชั้นสูงและได้รับความนิยมมากในวงการดนตรีไทย จึงได้นำมาทำเป็นทางเดี่ยวสำหรับเครื่องดนตรีไทย ทั้งประเภทเป่าพาทย์ และเครื่องสาย ส่วนเดี่ยวฆ้องวงใหญ่ เพลงดอกไม้ไทรนั้น เป็นผลงานคีตนิพนธ์ของครูสอน วงษ์มิ่ง ซึ่งได้ประดิษฐ์จากทำนองเพลงดอกไม้ไทร 3 ชั้น เดี่ยวดอกไม้ไทรนี้เป็นเพลงที่มีความสมบูรณ์เพลงหนึ่ง โดยเฉพาะเรื่องของการใช้บันไดเสียง และการเปลี่ยนบันไดเสียงจะมีการใช้เมื่อดุร้ายที่โดดเด่นเป็นเอกลักษณ์ สำหรับผู้บรรเลงนั้นจะต้องมีทักษะของการบรรเลงฆ้องวงใหญ่อย่างดีเลิศ จึงจะสามารถถ่ายทอดบทเพลงได้อย่างไพเราะ

ด้วยความสำคัญของดนตรีไทย ผลงานเพลงเดี่ยวฆ้องวงใหญ่ และประวัติชีวิตของครูสอน วงษ์มิ่ง คีตกวีไทยนั้น ยังมีได้เคยทำการวิจัยเชิงคุณภาพและสรุปบันทึกไว้ เพื่อเป็นแนวทางในการสร้างสรรค์ อนุรักษ์ผลงานอันมีคุณค่า มิให้สูญหายไปกับวัฒนธรรมตะวันตกที่กำลังแทรกแซงเข้ามา ผู้วิจัยเห็นสาระสำคัญดังกล่าว จึงประสงค์จะทำการวิจัยอย่างเป็นระบบต่อไป

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาประวัติสำนักดนตรีเสนาะดุริยางค์
2. เพื่อศึกษาประวัติชีวิตของครูสอน วงษ์มิ่ง
3. เพื่อศึกษาผลงาน การเดี่ยวฆ้องวงใหญ่จากกรณีศึกษา 2 เพลง คือ เพลงเดี่ยวทะเลแย และเพลงเดี่ยวดอกไม้ไทร

ขอบเขตของการวิจัย

1. การศึกษาประวัติสำนักดนตรีเสนาะดุริยางค์
 - 1.1 ประวัติความเป็นมาของสำนักดนตรีเสนาะดุริยางค์ถึงปัจจุบัน
 - 1.2 ประวัติพระยาเสนาะดุริยางค์ (แจ่ม สุนทรวาทีน)
 - 1.3 ประวัตินักดนตรีที่เป็นลูกศิษย์ของพระยาเสนาะดุริยางค์ (แจ่ม สุนทรวาทีน)
 - 1.4 ผลงานของครูช้อย สุนทรวาทีนและพระยาเสนาะดุริยางค์ (แจ่ม สุนทรวาทีน)
2. การศึกษาประวัติชีวิตของครูสอน วงฆ้อง

การเขียนประวัติชีวิตของครูสอน วงฆ้อง จะใช้การเขียนลักษณะ AUTO BIOGRAPHS^๑ โดยทำการพิจารณาภาวะที่เป็นปกติของครูสอน วงฆ้อง กับวัฒนธรรมต่าง ๆ ที่แวดล้อมอยู่ เพื่ออธิบายอัตลักษณ์ของครูสอน วงฆ้อง สามารถแบ่งออกได้เป็น 4 ประการ

 - 2.1 ลักษณะการดำเนินชีวิต
 - 2.2 เรื่องความจำเป็นทางสังคม เช่น ความสัมพันธ์ด้านครอบครัว เครือญาติ การทำงาน การพบปะสมาคม เป็นต้น
 - 2.3 เรื่องการปฏิบัติตน เช่น จรรยาบรรณศิลปิน ความเชื่อและศาสนา เป็นต้น
 - 2.4 หลักวิธี และลักษณะการถ่ายทอดผลงานเพลง
3. วิเคราะห์ผลงาน การเดี่ยวฆ้องวงใหญ่ของครูสอน วงฆ้อง และผลงานเพลงเดี่ยวที่ได้รับการถ่ายทอดจากพระยาเสนาะดุริยางค์ (แจ่ม สุนทรวาทีน) เพื่อศึกษาความแตกต่าง และวิวัฒนาการในเรื่องของกลอนเพลงที่นำมาประดิษฐ์เป็นทางเดี่ยว
 - 3.1 วิเคราะห์เดี่ยวฆ้องวงใหญ่เพลงทะเลแยะ เป็นผลงานที่ครูสอนได้รับการถ่ายทอดจากพระยาเสนาะดุริยางค์ โดยผู้วิจัยศึกษาจาก อาจารย์นิกร จันทสร ซึ่งได้รับการถ่ายทอดจาก ครูสอน วงฆ้อง เพื่อนำมาเปรียบเทียบกับผลงานที่ครูสอน วงฆ้อง ประดิษฐ์ทำนองทางเดี่ยวสำหรับฆ้องวงใหญ่ไว้ในเพลงดอกไม้ไทร 3 ชั้น โดยผู้วิจัยศึกษาจาก “อาศรมศึกษา” ของอาจารย์นิกร จันทสร
 - 3.2 ศึกษาผลงาน การใช้เม็ดพราย ความสัมพันธ์ของสำนวน จังหวะ หน้าทับ บันไดเสียงของทั้ง 2 เพลง

^๑เบญญา ขอดดำเนิน-แอ็ดติง, นุปผา ศิริรัศมีและวาทีน บุญชะลักษ์, “การศึกษาเชิงคุณภาพ : เทคนิคการวิจัยภาคสนาม”, พิมพ์ครั้งที่ 3, 2536, หน้า 330.

วิธีดำเนินการวิจัย

ผู้วิจัยได้แบ่งวิธีดำเนินการวิจัยไว้เป็นขั้นตอนดังต่อไปนี้

- ขั้นตอนที่ 1 การศึกษาประวัติสำนักดนตรีเสนาะดุริยางค์
- ขั้นตอนที่ 2 การศึกษาประวัติชีวิตของครูสอน วงฆ้อง
- ขั้นตอนที่ 3 วิเคราะห์ผลงาน สำหรับการเดี่ยวฆ้องวงใหญ่ของครูสอน วงฆ้อง และผลงานที่ได้รับการถ่ายทอดจากพระยาเสนาะดุริยางค์ (แช่ม สุนทรวาทีน)

ขั้นตอนที่ 1 การศึกษาประวัติสำนักดนตรีเสนาะดุริยางค์

ผู้วิจัยจะทำการศึกษาประวัติความเป็นมาของสำนักดนตรีเสนาะดุริยางค์ โดยการค้นคว้าเอกสารจากห้องสมุดต่าง ๆ ดังนี้

1. ห้องสมุดดนตรีทุกระหม่อมสิรินธร หอสมุดแห่งชาติ ท่าवासกรี
2. ห้องสมุดดนตรีสมเด็จพระเทพรัตน์ มหาวิทยาลัยมหิดล ศาลาชาจังหวัดนครปฐม
3. ห้องสมุดวิทยาลัยนาฏศิลป์ กรุงเทพฯ กรมศิลปากร

นอกจากนี้ผู้วิจัยจะได้สัมภาษณ์จากสายโลหิตโดยตรงของ พระยาเสนาะดุริยางค์ ซึ่งยังมีชีวิตอยู่ และยังมีความทรงจำ สามารถเล่าประวัติของครอบครัวได้เป็นอย่างดี คือ

1. อาจารย์เลื่อน สุนทรวาทีน
2. อาจารย์เจริญใจ สุนทรวาทีน

ขั้นตอนที่ 2 การศึกษาประวัติชีวิตของครูสอน วงฆ้อง

ผู้วิจัยจะทำการศึกษาประวัติชีวิตของครูสอน วงฆ้อง โดยใช้วิธีกึ่งอัตชีวประวัติ (AUTOBIOGRAPHS) ซึ่งเป็นการเขียนประวัติชีวิต (LIFE HISTORY) ที่แตกต่างไปจากอัตชีวประวัติ (AUTO BIOGRAPHY)⁶ และชีวประวัติ (BIOGRAPHY)⁷

⁶AUTO BIOGRAPHY เรื่องราวที่สะท้อนให้เห็นถึงบุคคล หรืออัตชีวประวัติของบุคคล โดยเจ้าของชีวประวัติเป็นผู้เขียนเอง.

⁷BIOGRAPHY เป็นการศึกษาเพื่อรวบรวมเรื่องราวของบุคคล โดยผ่านการตีความของผู้วิจัย หรือผู้ทำวิจัย.

แต่เป็นการใช้วิธี DIRECT QUOTATION ซึ่งเป็นการอ้างคำพูดของเจ้าของประวัติหรือบุคคลที่เกี่ยวข้องโดยตรง เพื่อทำการพิจารณาวิเคราะห์ สืบค้นเรื่องราวต่างๆ ของครูสอน วงษ์มั่ง

เนื่องจากครูสอน วงษ์มั่ง ได้สิ้นชีวิตแล้ว ผู้วิจัยจะได้ทำการศึกษาประวัติชีวิตของครูสอน วงษ์มั่ง โดยการสัมภาษณ์จากผู้ใกล้ชิดมากที่สุด ดังต่อไปนี้

1. นางสาวหยุด ปัญจะ
2. นางพรทิพย์ แก้วดี
3. นายชูเกียรติ วงษ์มั่ง

เป็นบุตรและบุตรสาวของครูสอน วงษ์มั่ง

4. อาจารย์เจริญใจ สุนทรวาทีน

เป็นบุตรสาวของพระยาเสนาะดุริยางค์ (แจ่ม สุนทรวาทีน) ซึ่งเคยใช้ชีวิตร่วมกัน เมื่อครั้งครูสอนไปอาศัยที่บ้านเจ้าคุณครู

5. อาจารย์จิรัส อางณรงค์

เป็นลูกศิษย์และเป็นผู้ร่วมงาน ครั้งที่ครูสอนโอนมาสังกัดกองการสังคีต กรมศิลปากร

6. ผศ.พิชิต ชัยเสรี

เป็นลูกศิษย์นอกวงการ (หมายถึง ไม่ได้ประกอบอาชีพทางดนตรี) ซึ่งได้มีโอกาสศึกษากับครูสอนที่โรงเรียนกรุงเทพคริสเตียน และเคยเป็นอาจารย์พิเศษที่วชิรพยาบาล

7. อาจารย์บุญช่วย โสวัตร

ได้มีโอกาสศึกษาเพลงทยอยเดี่ยวทางระนาด และเพลงองค์พระพิราพจากครูสอน วงษ์มั่ง

8. ครูสำรวม ฤทธิธ

เป็นลูกศิษย์ และเหลนของครูทอง ฤทธิธ เป็นครูคนแรกของครูสอน

9. อาจารย์นิกร จันทศร

เป็นลูกศิษย์ผู้ใกล้ชิดทั้งด้านการศึกษาความรู้ทางดนตรี และชีวิตครอบครัว

นอกจากการสัมภาษณ์แล้ว ผู้วิจัยยังได้ทำการค้นคว้าเอกสารจากห้องสมุดต่างๆ ดังต่อไปนี้

ไปนี้

1. ห้องสมุดดนตรีทูตกระหม่อมสิรินทร หอสมุดแห่งชาติ ท่าवासกรี
2. ห้องสมุดวิทยาลัยนาฏศิลป์ กรุงเทพฯ กรมศิลปากร

ขั้นตอนที่ 3 การศึกษาผลงาน สำหรับการเดี่ยวฆ้องวงใหญ่ ของครูสอน วงฆ้อง และผลงานที่ได้รับการถ่ายทอดจากพระยาเสนาะดุริยางค์ (แช่ม สุนทรวาทีน)

การศึกษาผลงาน ในการเดี่ยวฆ้องวงใหญ่ของครูสอน วงฆ้อง ผู้วิจัยได้นำเพลง ดอกไม้ไทร ซึ่งเป็นผลงานของครูสอน วงฆ้อง และนำผลงานเพลงทะเลแยะ ที่ ครูสอน วงฆ้อง ได้รับการถ่ายทอดจากพระยาเสนาะ ๗ มาวิเคราะห์ และหาข้อสรุป ในการใช้เม็ดพราย ในเพลงเดี่ยวของครูสอน วงฆ้อง ที่ได้นำมาเป็นชั้นเชิงชั้นสูง สำหรับการเดี่ยวฆ้องวงใหญ่ จนได้รับการยกย่องว่าเป็นนักดนตรีฝีมือเลิศของชาติคนหนึ่ง

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ทราบประวัติความเป็นมาของสำนักดนตรีเสนาะดุริยางค์ รวมทั้งประวัติของพระยาเสนาะดุริยางค์ (แช่ม สุนทรวาทีน) ผลงานต่าง ๆ ที่ได้สร้างสรรค์ด้วยความสามารถทางดนตรีที่เป็นเลิศ
2. ทราบประวัติชีวิตของครูสอน วงฆ้อง ในด้านต่าง ๆ เช่น ครอบครัว การศึกษา ความสามารถ การถ่ายทอดความรู้ การดำรงชีวิตที่เสริมให้ท่านเป็นศิลปินเอกของชาติ อันทรงด้วยคุณค่า และเป็นตัวอย่างที่ให้อนุชนรุ่นหลังยึดถือเป็นแบบอย่างที่ดีต่อไป
3. ทราบผลงานต่าง ๆ ลักษณะการใช้เม็ดพรายสำหรับเดี่ยวฆ้องวงใหญ่ของครูสอน วงฆ้อง ทราบถึงวิธีการวิเคราะห์และหาข้อสรุปของเอกลักษณ์เฉพาะ ผู้วิจัยจะศึกษาบทเพลงทั้ง 2 เพลง จากอาจารย์นิกร จันทศร ซึ่งท่านได้รับการถ่ายทอดจาก ครูสอน วงฆ้อง ซึ่งจะเป็นประโยชน์ในการทำวิจัยและพัฒนาดนตรีไทยต่อไป